

UITgezocht:

De beheerpuzzel van Kruipend moerasscherm

Kruipend moerasscherm is in Noord-Brabant op vier locaties opgedoken. In alle gevallen na uitvoering van herstelprojecten in natte (natuur)gebieden. Door samen met beheerders de effecten van verschillende beheervormen op de populaties te monitoren, krijgen we langzaam zicht op wat er voor nodig is om deze bescheiden schermbloemige te behouden.

Herkenning

Kruipend moerasscherm (*Apium repens*) is zo'n 10-15 cm hoog en de bladeren zijn enkel geveerd. Ze lijken sterk op die van Kleine waterpeppe en Groot moerasscherm, waarmee ze dan ook makkelijk verward kan worden.

Ecologie & verspreiding

Kruipend moerasscherm verlangt zonnige, open plekken op natte, niet te voedselarme bodems, die 's winters ondiep overstroomd worden. Ze groeit vooral op open plekken langs waterkanten en in natte, extensief begraaide graslanden. De verspreiding van de soort verloopt middels langlevende zaden en kruipende uitlopers. Tijdens de monitoring van de Brabantse populaties hebben we waargenomen dat de bloemhoofdjes naar beneden buigen op het moment dat de zaden afrijpen, waarschijnlijk om de zaden direct naast de moederplant terecht te laten komen. Ook kan de soort wortelen op de knopen van deelblaadjes die loskomen tijdens perioden van inundatie. De soort is op Europese schaal zeldzaam en staat als ernstig bedreigd op de Rode lijst Vaatplanten. Ze is opgenomen in Bijlage IV van de EU-Habitatrichtlijn wat voor overheden de verplichting met zich meebrengt de soort en zijn biotoop te beschermen. Binnen Nederland komt ze momenteel voor op enkele plekken in Zeeland, Noord-Brabant, Gelderland, Overijssel en Drenthe.

Behoud van de soort in Noord-Brabant

Onder natuurlijke omstandigheden

Blad Kruipend moerasscherm, wortelend op de knopen, en vruchtzetting.

profiteert Kruipend moerasscherm van dynamiek in het ecosysteem. Processen als tijdelijke overstroming en erosie/sedimentatie zorgen voor behoud van kale plekken en een open vegetatie. Hierin kan Kruipend moerasscherm zich goed handhaven mede omdat de zaadbank regelmatig wordt aangesproken, waardoor verjonging van de populatie optreedt.

In het Nederlandse landschap is deze dynamiek grotendeels verdwenen en daarmee is Kruipend moerasscherm ook sterk achteruit gegaan. Als de mens vergelijkbare verstoringen veroorzaakt, vaak in de vorm van herinrichtingsprojecten, dan zien we de soort echter vaak weer opduiken. Dit is in Noord-Brabant op de meeste nieuw ontdekte groeiplaatsen ook het geval.

Kruipend moerasscherm.

Omdat op deze plaatsen de natuurlijke dynamiek onvoldoende hersteld is, zijn deze groeiplaatsen vaak slechts van korte duur. Om groeiplaatsen voor langere tijd in stand te houden is gericht beheer noodzakelijk dat zorgt voor behoud van open plekken en een lage, open vegetatie. Zeker bij een redelijk hoge voedselrijkdom van het

In een dichte zode van Fioringras raakt Kruipend moerasscherm snel in de verdrukking.

systeem, is het een uitdaging om de juiste beheermethode te vinden.

Maaien of begrazen?

Binnen het project in Noord-Brabant onderzoeken we de effecten van begrazing en betreding door vee, al dan niet in combinatie met houtafzet en maaien. Daarnaast zijn er locaties waar de inzet van vee niet eenvoudig is, daarom wordt daar naar de effecten van alleen maaien en eventueel plaggen gekeken.

De voornaamste knelpunten voor Kruipend moerasscherm in Brabant zijn het dichtgroeien van de zode en beschaduwing door hoge (oever)vegetatie. Het meest

Koeien zorgen voor de juiste mate van verstoring voor Kruipend moerasscherm: trapgaten van vee.

effectieve beheer om openheid te behouden lijkt tot nu toe begrazing door koeien gedurende het groeiseizoen. Zeker in natte oeverzones is de combinatie van een kort gehouden vegetatie met lokale verstoring van de bodem (trapsporen van hoeven) gunstig voor kieming en uitbreiding van de soort. Een belangrijke bevinding is, dat wanneer al een hoge ruige

begroeiing aanwezig is op en rond de groeiplaats, het vee vaste paden gaat lopen en zo slechts lokaal voor de juiste verstoring en begrazing zorgt. Hierdoor worden delen van de groeiplaats onvolgende open gehouden. Momenteel onderzoeken we nog of we met gericht afmaaien van hoge vegetatie rondom de groeiplaatsen van Kruipend moerasscherm het vee meer kunnen sturen naar de plekken waar de verstoring nodig is.

Begrazing is lang niet altijd mogelijk omdat de soort bijvoorbeeld ook in slootkanten of droogvallende greppels groeit. We zoeken daarom naar een methode om met maaien hetzelfde effect te bereiken. In Zeeland is gebleken dat alleen maaien onvoldoende openheid in de vegetatie kan opleveren¹. In Brabant lijkt hetzelfde op te gaan. Echter, wanneer de vegetatie hoog en dicht is zijn de planten van Kruipend moerasscherm klein en gedrongen, waardoor blad en bloemhoofdjes minder snel worden afgemaaid. Wanneer bij het maaien kleinschalig schade aan de bodem ontstaat, bijvoorbeeld bij het ruw opharken van het maaisel en door het draaien van de rupsbanden van de maaimachine, verschijnt Kruipend moerasscherm op enkele plekken wel weer opnieuw. Dit is een mooi voorbeeld van maatwerk in beheer waarbij rigoureus onderhoud (meestal ongewenst) voor deze soort juist noodzakelijk kan zijn.

Het project laat duidelijk zien dat er niet één oplossing is voor juist beheer en behoud van Kruipend moerasscherm. Per gebied dient gezocht te worden naar de juiste mate van verstoring en op welke wijze die het beste bereikt kan

Ganzen, verspreiders van *Watercrassula*

Een serieus probleem is het opduiken van de exoot *Watercrassula* op groeiplaatsen van Kruipend moerasscherm. Dit speelt niet alleen in Noord-Brabant, maar ook in Zeeland. Er zijn aanwijzingen dat Ganzen een belangrijke rol spelen in de verspreiding van *Watercrassula*. Zo meldde Awie de Zwart (Zeeuws landschap) dat hij kleine plukjes *Watercrassula* vond op de kale oevers van herstelde kreeklopen in de Sophiapolder. Een beeld dat niet deed denken aan bewust door mensen uitgezette *Watercrassula* die over was uit de vijver, maar wel past in het beeld van verspreid liggende ganzenpoep, waaruit zich vervolgens *Watercrassula* ontwikkelt. Die kleine pukjes *Watercrassula* hebben zich in twee jaar tijd ontwikkeld tot een enkele centimeters dikke aaneengesloten deken van *Watercrassula* die de kreekoevers bedekt.

De Sophiapolder ligt hemelsbreed maar een paar kilometer van het Natura 2000 gebied Het Groote Gat, waar een grote groeiplaats van Kruipend moerasscherm aanwezig is. Ganzen (Canadese, Grauwe en Brand) vliegen veelvuldig over en weer tussen beide gebieden. Ze hebben daarbij in het Groote Gat de voorkeur voor de kortgrazige vegetatie langs het water van de kreek. Dit is precies ook de locatie waar het Kruipend moerasscherm groeit. De groeilocatie ligt dan ook vol met ganzenkeutels. Begin september vond Awie twee kleine plukjes *Watercrassula* op enkele meters van de groeiplaats van Kruipend moerasscherm. De plukjes zijn verwijderd, maar een nieuwe infectie lijkt slechts een kwestie van tijd. En als *Watercrassula* zich eenmaal heeft gevestigd heeft, is verwijderen een bijna onmogelijke opgave geworden. Iedere open plek die in de vegetatie zal ontstaan zal dan onmiddellijk dicht groeien met

Kleine plukjes *Watercrassula*, een beeld dat past bij kieming uit ganzenpoep. Foto: Awie de Zwart

Daarmee zal dan ook de verjonging van Kruipend moerasscherm de voet dwars worden gezet. Vroegtijdige detectie en zorgvuldige verwijdering van kleine besmettingen is dan ook essentieel om Kruipend moerasscherm, en andere zeldzame soorten van vochtige pioniermilieus, in stand te houden.

worden. Monitoring van de soort tijdens de 'inregelfase' van het beheer is daarbij noodzakelijk om in het beheer tijdig te reageren op (on)gewenste ontwikkelingen.

Tekst: Jeroen van Zuidam en Edwin Dijkhuis

Bronnen

1. Peter Maas, presentatie tijdens workshop beheer, 2015

Het beheer ondersteunend onderzoek aan Kruipend moerasscherm wordt gesubsidieerd door de Provincie Noord-Brabant en uitgevoerd door FLORON, in samenwerking met Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Brabants Landschap, Waterschap Aa en Maas en de Gemeente Meierijstad.